

УДК 911.3

Сагач О.В., Юденкова К.В.

ПРОЦЕСИ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХНЬОГО РОЗВИТКУ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ

Розглянуто процеси транснаціоналізації світових банків, особливу увагу приділено цим процесам у країнах Центрально-Східної Європи та України, їх перспективам.

Ключові слова: ТНБ, ТНК, Україна, Центрально-Східна Європа

Рассмотрены процессы транснационализации мировых банков, особое внимание уделено этим процессам в странах Центрально-Восточной Европы, их перспективам.

Ключевые слова: ТНБ, ТНК, Украина, Центрально-Восточная Европа

This article presents the processes of transnationalization of the world's banks, with particular attention paid to these processes in Central and Eastern Europe and Ukraine, their prospects.

Keywords: TNB, TNC, Ukraine, Central and Eastern Europe

Постановка проблеми. Транснаціональні банки ще з 70-х рр. мережами своїх підрозділів охопили всі без винятку країни — і з розвинутою економікою, і ті, що розвиваються, а з кінця 80-х років вони проникли через кордони країн колишньої соціалістичної співдружності. Сьогодні ТНБ проводять небачені раніше за масштабами операції, як у країнах базування, так і за їхніми межами; під їхнім контролем перебувають валютні та фінансові зв'язки між державами й економічні процеси у країнах. Транснаціональні банки відіграють важливу роль у сучасних процесах як на національному, так і на міжнародному рівні.

Актуальність дослідження полягає в тому, що умови інтеграції банківської системи України в світову систему характеризуються припливом іноземного капіталу в вітчизняний банківський сектор та посиленням ролі транснаціональних банківських структур в Україні, важливими питаннями, що потребують вирішення є розробка стратегії подальшого розвитку національної банківської системи та впровадження ряду невідкладних заходів щодо зміцнення її конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню різних аспектів діяльності транснаціональних банків присвячені праці таких вітчизняних учених, як І. Гладій, В. Новицький, Л. Суплін та інші. До зарубіжних дослідників цієї теми варто віднести Ч.Кіндлебергера, Е. Пенроуза, Г. Перлмуттера, С. Хаймера. Вивченню проблем діяльності банків та розвитку банківської системи України в умовах глобалізації приділяється значна увага вітчизняними науковцями. Зокрема, вказаним питанням присвячені праці О. Барановського, В. Гейця, Г. Карчевої, В. Міщенко, С. Науменкової, М. Савлука, В. Стельмаха та інших авторів.

Постановка завдань та мети дослідження. Серед поставлених завдань варто виділити такі: визначення тенденцій, що характеризують процес розвитку ТНБ на сучасному етапі, аналіз стану діяльності ТНБ на території України. Мета роботи передбачено - аналіз сучасних тенденцій розвитку ТНБ, а також оцінка їх діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. У контексті дослідження передумов та перспектив транснаціоналізації українських банків доцільно проаналізувати аналогічні процеси, які вже відбулися в країнах Центрально-Східної Європи, адже вони характерні і для сьогодення України. Потрібно зазначити, що для окремих країн Центрально-Східної Європи характерна значна присутність транснаціональних фінансово-банківських груп. Так, в Естонії 98 % активів банківської системи знаходиться під контролем транснаціональних банків; в Хорватії, Словаччині та Литві 90% активів їх банківських систем контролюються іноземними банками; в Болгарії цей показник знаходиться на рівні 80 %; в Польщі та Чехії транснаціональні банки контролюють близько 70 % активів їх банків. До найбільших ТНБ, які активно працюють на ринках країн Центрально-Східної Європи, відносять «Commerzbank», «Reiffeisenbank», «UniCredito», «Erste Bank AG», «Banka

Intesa», «Societe Generale», «Calyon Bank», «ING Bank», «Citigroup» та інші. Аналіз стратегій виходу ТНБ на ринки цих країн свідчить, що на початковому етапі їх діяльність концентрувалась на обслуговуванні компаній країни походження та міжнародній торгівлі, при цьому внутрішнім ринком країни перебування вони майже не цікавились, а з регіональними банками співпрацювали мало.

Основними мотивами виходу західних ТНБ на ринки цих країн була необхідність обслуговування їх традиційних клієнтів, які розвивали свою діяльність в цих країнах, та участь у процесах приватизації місцевих підприємств. Найпоширенішими формами такого виходу були відкриття власних філій та придбання (створення) дочірніх банків. Така стратегія характерна для «ING Group», «ABN Amro» та «Citigroup», діяльність яких була зорієнтована, в першу чергу, на обслуговуванні власних корпоративних клієнтів та інвестиційному бізнесі. Із розвитком місцевого ринку іноземні банки почали переорієнтовуватися на роздрібний бізнес та обслуговування місцевих компаній. Основною стратегією для них стало придбання великих місцевих банків з розвинутою мережею підрозділів з метою повномасштабної експансії на фінансові ринки цих країн, наприклад купівля польського банку «Pekao» італійським «UniCredito», чеського «Ceska Sporitelna» австрійським «Erste Bank», румунського «Banka Comerciala Romana» французьким «Societe Generale», сербського «Eksimbank» австрійським «Bank Austria Creditanstalt» тощо.

В цілому ж лідером за масштабами охоплення фінансового ринку Центрально-Східної Європи є австрійський «Reiffeisenbank», який має близько 780 власних підрозділів в 15 країнах цього регіону. Серед інших провідних банків можна виділити: італійський «UniCredito» (1207 підрозділів у 7 країнах); німецький «Нуро Vereinsbank» і його австрійський дочірній підрозділ «Bank Austria Creditanstalt» (спільно мають 905 підрозділів у 13 країнах); австрійський «Erste Bank AG» (1318 підрозділів у 4 країнах); а також французький банк «Societe Generale» та італійський «Banka Intesa» (відповідно мають 665 та 475 підрозділів). Загалом ці банки контролюють більше 60% фінансового ринку країн Центрально-Східної Європи. Незважаючи на значну лібералізацію та швидкі темпи розвитку банківської системи країн Центрально-Східної Європи, національним банкам цих країн не вдалося створити конкуренцію провідним ТНБ Західної Європи. Навпаки, вони були придбані або поглинуті транснаціональними банківськими групами провідних країн світу та стали частиною їх світової мережі. Останніми роками в Україні простежується аналогічна ситуація з країнами ЦСЄ, банки з іноземним капіталом поступово розширюють свою присутність на вітчизняному ринку.

В Україні з 2005 р. також простежується тенденція проникнення транснаціональних банків на вітчизняний ринок банківських послуг. Так, якщо в 2005 р. частка іноземного капіталу в статутному капіталі діючих банків становила 9,6 %, то на 01.12.2010 р. цей показник склав 39,1%, тобто третина банківської системи України підпорядковується

контролю транснаціональних банків. Лідерами тут виступають Росія, Австрія, Італія та Франція. За цей період значно зросла і кількість банків з іноземним капіталом: за 2005-2010 рр. їх кількість збільшилась на 34 банки, в тому числі кількість банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом зросла у 2,86 рази. Якщо аналізувати динаміку кількості банків з іноземним капіталом в Україні, то можна побачити, що до 2009 їх чисельність зростала як в абсолютному (з 35 банків у 2006 році до 53 у 2008), так і у відносному вимірі (з 20,6% до 28,8%). Лише у кризовий 2009 р. відбулось невелике зниження показників. Натомість у 2010 р. повністю відновились попередня динаміка навіть з перевищенням показників 2008 року: кількість банків з іноземним капіталом зросла до 55, що становить 31,3% від їх загальної кількості. При цьому протягом усіх років, крім 2009, зростала і частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, істотне перевищення якої над часткою банків з іноземним капіталом в їх загальній кількості свідчить про те, що під контролем іноземних фінансових структур перебувають переважно великі банки, які значно перевершують за рівнем конкурентоспроможності малі та середні вітчизняні банки, що несе певні негативи. Серед найбільших міжнародних банків, які працюють в Україні шляхом створення дочірнього банку або часткової участі в капіталі вітчизняних банків можна віднести «Reifteisenbank», «Calyon Bank», «ING Bank», «Citigroup», «HVB Bank» та інші. Порівнюючи банки України з транснаціональними банками за таким важливим індикатором ефективності діяльності банку як обсяг активів, відзначимо, що сукупний обсяг активів банківської системи України на 01.04.2010 р. склав 106 121 млн. дол. США, в той час як величина активів банку Royal Bank of Scotland на 01.04.2010 р. становила 3 483 млрд. дол. США. Іншими словами сукупні активи всіх банків України становили близько 3 % активів британського банку. Це свідчить про незначну вагу банківської системи України на світовому фінансовому ринку, пасивну позицію українських банків щодо участі у процесах глобалізації банківської діяльності та вимагає впровадження спеціальних заходів з реформування вітчизняного банківського сектору.

Отже, з огляду на зміцнення впливу транснаціональних банків на вітчизняну економіку, надзвичайно низькі показники потужності банківської системи України актуальним стає питання підвищення конкурентоспроможності банківської системи України та національних банків, здатних ефективно співпрацювати з транснаціональними фінансово-банківськими групами. Враховуючи спрямованість банківської системи України у світовий банківський простір в умовах глобалізації банківської діяльності, основними напрямками розвитку та зміцнення конкурентоспроможності вітчизняного банківського сектору мають стати:

- укрупнення вітчизняних банківських установ шляхом злиттів та поглинань, підвищення рівня їх капіталізації та збільшення сукупних активів окремих банків і банківської системи в цілому;

- сприяння розвитку фінансово-промислових груп та реального сектору економіки за участю національних банків;
- участь банків в міжнародних банківських консорціумах, створення альянсів з транснаціональними банками;
- переорієнтація діяльності банків на міжнародний бізнес, вихід банків на міжнародні фінансові ринки, відкриття філій банків за кордоном;
- збереження державних банків на ринку банківських послуг, завданням яких має стати фінансування пріоритетних державних проєктів, збільшення їх капіталізації;
- посилення контролю за діяльністю банків, що сприятиме оптимізації ризиків банківської діяльності та запобіганню виникнення системних фінансових криз.

Сучасні міжнародні корпорації являють собою гігантські промислово-фінансові об'єднання, інтернаціональні по сфері своєї діяльності, побудовані за принципом централізованого планування та управління у світовому масштабі, активно беруть участь у процесах світової торгівлі, інвестування капіталу, обміну технологіями, виробничого та науково-технічного співробітництва, міграції робочої сили, що підсилюють процес інтернаціоналізації світу, активно використовують об'єктивні тенденції МПП і сприяють встановленню нових схем у всесвітньому поділі праці. Важливою рисою сучасного банківського бізнесу є активна діяльність транснаціональних банків, які були створені і набули широкого поширення з другої половини ХХ ст. Транснаціональні банки – це великі кредитно-фінансові комплекси універсального типу, що були сформовані на основі міжнародної концентрації та централізації капіталу на базі великих комерційних банків розвинених країн світу шляхом інтеграції банківського та промислового капіталів. Основними заходами підвищення конкурентоспроможності на міжнародних фінансових ринках сучасні ТНБ вбачають концентрацію та централізацію капіталу шляхом злиття та поглинання. Вони все менше уваги приділяють розвитку мережі власних закордонних філій, набагато ефективнішим для них є поглинання місцевих банків та їх закордонних підрозділів. У сучасних умовах транснаціональні банки зайняли особливо могутню позицію в залученні ТНК до світового ринку капіталів. Взаємодіючи з ТНК, транснаціональні банки тим самим посилюють власні економічні позиції за національними кордонами.

Транснаціональні банки ще з 70-х рр. мережами своїх підрозділів охопили всі без винятку країни – і з розвинутою економікою, і ті, що розвиваються, а з кінця 80-х років вони проникли через кордони країн колишньої соціалістичної співдружності. З метою посилення ролі на світовому фінансовому ринку, транснаціональні банки постійно розширюють свою присутність в національних банківських системах. У країнах Латинської Америки значний вплив мають транснаціональні

американські банки, у країнах Азії – транснаціональні банки США та Японії, у країнах Африки – транснаціональні банки колишніх метрополій – Великобританії, Франції, Бельгії.

На початок ХХІ ст. в світі сформувалися три головних фінансових регіону, в яких згрупувалися найбільші транснаціональні банки світу: США, Західна Європа та Японія. На просторі вказаних регіонів в процесі тривалої еволюції з гострими конфліктами і жорсткою конкурентною боротьбою між банками разом з їх могутніми клієнтами – ТНК утворився ряд міжнародних фінансових центрів: в США – Нью-Йорк; в Західній Європі – Лондон (Великобританія), Париж (Франція), Цюрих (Швейцарія), Люксембург, Франкфурт-на-Майні (Німеччина); в Японії – Токіо. Якщо у 50-70-і роки 20 ст. у світі домінували транснаціональні банки США, у 80-і роки на перше місце вийшли глобальні фінансові установи Японії, то з початку 90-х років і до сьогодні не припиняють зміцнювати свої позиції ТНБ Європейського Союзу.

Висновки. Проникненню іноземного капіталу в банківську структур країн Центральної і Східної Європи сприяли макроекономічна стабілізація, мікроекономічні реформи, реформування інституційної структури економіки, прийняття необхідних змін до законодавства, забезпечення ефективного механізму державного регулювання економіки та ін. Сьогодні у більшості країн Східної та Центральної Європи (Чехії, Польщі, Угорщини, Словаччині, Словенії) іноземними власниками банків є насамперед банки країн – членів ЄС. Останніми роками в Україні простежується аналогічна ситуація транснаціоналізації банків з країнами ЦСЄ, банки з іноземним капіталом поступово розширюють свою присутність на вітчизняному ринку. В Україні з 2005 р. активізувались процеси проникнення транснаціональних банків на вітчизняний ринок банківських послуг. Серед найбільших міжнародних банків, які працюють в Україні шляхом створення дочірнього банку або частковій участі в капіталі вітчизняних банків можна віднести «Reifteisenbank», «ING Bank», «Citigroup», «BNP Paribas».

1. Авдокушин Е.Ф. *Международные экономические отношения: Учеб. пособие.* – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Маркетинг, 1999. – 264 с.

2. Алексєнко М.Д. *До питання про доступ іноземного капіталу в банківську систему України // Формування ринкових відносин в Україні.* – 2004. – №6. – С. 42-47. 3. Белінська Я. *Щодо впливу зростання присутності іноземного капіталу на банківську систему України [Електронний ресурс] / Я. Белінська, Я. Жаліло.* – Режим доступу: // <http://www.niss.gov.ua/>.

4. Бутенко О. *Іноземні банки на фінансових ринках країн Центрально-Східної Європи // Банківська справа.* – 2005. – №3. – С. 62-69.

5. *Географія світового господарства (з основами економіки): навч. посіб./ Я.Б. Олійник та ін.; за ред. Я.Б. Олійника, І.Г. Смирнова.* – К.: Знання, 2011. – 640 с.

5. Кириченко М.М. *Процеси транснаціоналізації банківської діяльності та перспективи їхнього розвитку в Україні / М.М. Кириченко // Актуальні проблеми економіки.* – 2006. – № 1. – С.132-140.

6. Ключников О.И. *Тенденции и противоречия транснациональных банков: Дис. канд. экон. наук / Санкт-Петербург. гос. ун-т экон. и финансов. СПб., 2008.*